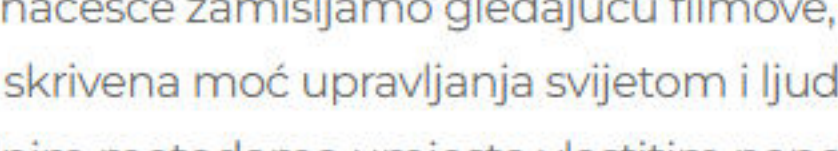

Povijest magije u Europi i Hrvatskoj: Što je ustvari magija?

AUTOR: DR. SC. DENIVERVUKELIĆ 10/08/2023, 11:03

Foto: Varaždinske Toplice/©Damir Mrvčić

Ako postavimo pitanje postoji li magija, odgovor glasi – postoji. No, magija ne postoji u smislu u kojem to načešće zamišljamo gledajući filmove, čitajući stripove ili igrajući računalne igre. Ona nije neka skrivena moć upravljanja svijetom i ljudskog rješavanja svakodnevnih problema nekim natprirodnim metodama umjesto vlastitim naporima. Ponajmanje od svega, nije kao na filmu vizualno raskošna s blještećim eksplozijama magijskih udara koji ostvaraju neku želju ili učinak onoga tko je koristi.

No ono što magija jest, složen je sustav temeljen na istoj osnovnoj postavci kao i religija – u ljudskom vjerovanju u njezinu funkcionalnost i uspješnost.

Definiranje magije

Tijekom povijesti mnoga su ljudska društva kroz svoju religiju ili zakone promatrala magiju i magijske prakse na različite načine. Mnogi magijski praktičari vrlo često svoje magijske prakse pak uopće nisu smatrali magijskima, već dijelom svojih religijskih vjerovanja, blagoslovom koji su dobili od nekog božanstva ili znanjem o prirodi i svijetu oko sebe. Naravno, na način kako si je to u danim okolnostima i na određenom stupnju kulturnog i tehnološkog razvoja čovjek mogao predočiti.

Sama riječ magija potječe u najširem smislu od latinske riječi *magia*, koja pak dolazi od starogrčke riječi *μαγεία* (*mageía*). Obje ove riječi imaju značenje čari, čaranja ili vraćanja. Latinski izraz za maga ili čarobnjaka, *magus*, ušao je u europsku kasnu antiku i rano srednjovjekovlje putem Vulgate, prijevoda Svetoga pisma s grčkoga na latinski jezik, kršćanskoga teologa i filozofa Jeronima iz Stridona potkraj 4. i početkom 5. stoljeća. Preciznije, riječ *magus* nalazi se u dijelu »Novoga zavjeta« u kojem se govori o dolasku triju mudraca (ili triju kraljeva) koji se s istoka dolaze pokloniti novorođenome Isusu kao sinu Božjemu. U tom dijelu na latinskom jeziku tri kralja naziva se *magima*.

U engleskom su se jeziku od razdoblja srednjeg vijeka rabile riječi *magyk*, *magick* i *magique*, od kojih je posljednja preuzeta od starofrancuskog *magique*. Suvremena je engleska riječ za magiju *magic*, osim u sustavima koji prate učenja britanskog okultista i magijskog praktičara Aleistera Crowleyja iz 20. stoljeća. Crowley je za magiju odlučio koristiti se starijim engleskim oblikom – *magick*, da bi je odvojio od značenja mađioničarskih trikova i opsjena, što je u engleskom jeziku također jedno od značenja riječi *magic*. U francuskom će jeziku riječ *magie* zamijeniti stariji *magique* tek u 16. stoljeću. Njemačka riječ *Die Magie* ne može se naći prije 17. stoljeća, a danska *magi* zabilježena je tek u 18. stoljeću.

Foto: © Blagošmisterija

Najveće razlike između religije i magije u ljudskoj kulturnoj povijesti nastale su razvojem i kanoniziranjem bliskoistočnog i, posljedično, europskog monoteizma poput judaizma, kršćanstva, islama te njihovih različitih inačica. Taj je razvoj razgraničio natprirodne manifestacije koje je odobrila službena religijska doktrina, poput raznih čuda i objava, od onih magijskih vjerovanja koja su bila sadržana u vjerovanjima i praksama puka ili pak u okultnim spekulacijama učene magije u srednjemu i ranome novom vijeku. U europskome srednjem vijeku magija se pravno dijelila na tri kategorije: *beneficium* (dobra magija, iscjeljivanje i travarstvo), *veneficium* (trovanje) i *maleficium* (štetna, crna magija, uricanje, vješticarstvo).

Ideje srednjovjekovnih teologa o »ugovoru demona i čovjeka« koji je sklopljen nekim specifičnim magijskim činom stvorile su preduvjet za kasniju teorijsku postavku te interpretaciju svakoga magijskog čina kao ugovora s đavlom koji tjera čovjeka da odbaci svoju vjeru u Boga.

Kultura 20. i 21. stoljeća

Danas su u kulturi 20. i 21. stoljeća najraširenije neke od suvremenijih definicija magije. Prva je definicija ona britanskog okultista Samuela Liddella MacGregora Mathersa, jednoga od osnivača Hermetičnog reda Zlatne zore, koji je smatrao da je magija "znanost kontrole tajnih sila prirode". Druga je ona koja se nepotvrđeno pripisuje britanskoj magičarki iz prve polovice 20. stoljeća Dion Fortune, po kojoj je "magija umijeće i znanost mijenjanja svijesti prema volji". Zapravo, sigurno je samo da je Dion Fortune smatrala da je "magija mnogo jednostavnija i manje zastrašujuća nego što popularna mašta to vjeruje, ona je tehnika za uporabu i usmjeravanje astralnih sila, koje su izravni uzroci koji stoje iza svih pojava na svijetu". Treća je definicija ona britanskog magičara Aleistera Crowleyja, koji je smatrao da je magija "umijeće uzrokovanja promjena u čovjekovoj okolini i svemiru u skladu s vlastitom voljom". Četvrta je ona britanskoga magijskog praktičara i osnivača jednog od danas najpoznatijih i najraširenijih novovjerja, *wicce*, Geralda Gardnera, koji je magiju definirao kao "pokušaj uzrokovanja fizički neuobičajenoga".

Uz magijske sustave i prakse u magijskoj i popularnoj kulturi često se mogu čuti pojmovi okultno i okultizam. Pojam okultno nastao je od latinske riječi *occultus* u značenju "skriven, tajan, tajanstven". U renesansi ovaj pojam poprima značenje "znanja o skrivenom" ili "znanja o natprirodnom". U 16. stoljeću okultnim su se znanostima nazivale astrologija, alkemija i prirodna magija. Šira uporaba pojma okultizam počela je u 19. stoljeću, a popularizirao ju je francuski magijski praktičar Alphonse-Louis Constant, poznatiji pod imenom Eliphas Levi. Za Levija pojam okultizam obuhvaćao je širok spektar teorija koje su uključivale vjerovanja i znanja o korištenju nadnaravnih sila ili bića za vlastite ciljeve. Okultizmom je označivao spoznaju i primjenu okultnih umijeća kao što su alkemija, astrologija i magija te okultne znanosti poput hermetizma, kabale i drugih. Zapadni se okultizam tako, prema Leviju, temeljio na helenističkoj magiji, alkemiji i hermetičnim učenjima te židovskom misticizmu.

I magija i religija temelje se ponajprije na tradiciji mitologije i nastaju kroz mitove koji objašnjavaju svijet unutar i izvan čovjeka u ozračju čudesnoga i čudotvornoga. Obje su u isto vrijeme okružene i tabuima i protokolima koji obilježavaju njihove čine drukčijima od onoga profanog svijeta i rješavanja problema znanstveno provjerenim metodama. Stoga se može zaključiti da je jedna od glavnih razlika između magije i religije upravo u njihovim strukturama i sustavu.

Religija obično ima mitološko središte oko kojeg temelji svoj kanon postavki, kozmogoniju, legende o herojima, moralne pouke, mitove o djelima bogova i polubogova te drugih istaknutih osoba. Magija je češće okrenuta apokrifnim zgodama kojima se koristi kao alegorijama mita u izvedbi samih magijskih rituala. To je zato što je magija, kao praksa, većinom u stalnoj potrazi za tehničkim i utilitarnim ciljevima. No, božanska i druga bića koje magijski praktičar zaziva i sile koje vjeruje da stavlja u pokret iste su prirode kao i sile i entiteti kojima se obraća religija, odnosno vrlo su često i istovjetne.

Ključna je razlika između religije i magije što je religija kolektivni fenomen i što su sve religijske aktivnosti rađene u zajednici ili grupi i pod pritiskom zajednice ili grupe. To znači da su vjerovanja i religijske obredne prakse u svojoj prirodni izrazito obvezujuće. I upravo zbog tih specifičnih razlika religija je najčešće sustav cijele zajednice koji obuhvaća svakog člana zajednice u različitim inicijacijskim praksama i ritualima prijelaza kroz život. Većina religijskih elemenata i praksi, za razliku od onih magijskih, ne dopušta individualnu inicijativu jer su individualne inicijative dopuštene u većini slučajeva samo u formi objave uz božansko dopuštenje. Pojedinaac se osjeća u stalnoj podređenosti božanskim silama koje su izvan njegove moći poimanja ili utjecanja.

Magija je pak uglavnom umijeće pojedinaca; često se poznavanje magijskoga kao vještina predavala s generacije na generaciju, u ruke specialista i praktičara koji je djelovao na marginama zajednice, a od kojeg pripadnici zajednice ili cijela zajednica traže pomoć kad osoba ili zajednica vlastitim snagama, ali ni uz religijsku pomoć, ne mogu riješiti određene životne teškoće. No i magija ima rituale vezane za rodnost i plodnost u kojima često sudjeluje cijela zajednica. U tim je trenutcima ona često vrlo isprepletana s religijom jer takvi rituali, kako bi bili uspješni, ili slijede mitske narative djela bogova koje treba ponoviti (u starijih religija) ili naputke i apokrifne života svetaca koji su zapravo mješavina starovjernih mitskih narativa (u svjetskih religija).

I kod religije i kod magije ritual je jedan od osnovnih i nužnih elemenata kao pravilan poredak neke obredne prakse koja izaziva određeni željeni cilj. Kod magijskih praksi ritual je nekad tehnički složeniji i traži preduvjet vjerovanja da će praksa imati uspjeha, bio taj uspjeh izazvan slučajnošću bilo drukčije. Kod religijskoga, kao i kod magijskoga, nužan je preduvjet vjerovanja, primjerice u moć molitve, koja je jedan od preduvjeta religijskog poimanja. Za razliku od magije u čijim se praksama oslanja na moć osobe, predmeta ili pojave, kod religijskih se činova oslanja na dobru volju i milost božanstva kojem ili kojima je molitva upućena. Ni kod religijskoga ni kod magijskoga uglavnom sam uspjeh čina nije nužan preduvjet da bi se smatralo da je on ispravan i validan, već je glavni preduvjet upravo samo vjerovanje u čin. Također, tanka je granica i između svrhe religijskog i magijskog čina. Kao što magijski činovi mogu biti poduzeti u različite svrhe za čovjekov osobni boljitak (zdravlje, društveni život, materijalne koristi i sl.), tako to mogu biti i religijski činovi molitve, poput molitve protiv bolesti, za zaštitu, za pomoć i slično. I jedne i druge tehnike i prakse, i magijske i religijske, prepoznaju se kao vjerovanje da njihovo prakticiranje donosi stvarnu, materijalnu promjenu u koji ljudski subjekt ili objekt razmišlja.

Stoga se danas može vidjeti da jasne razlike između magije i religije postoje uglavnom u kulturama Zapada od srednjeg vijeka do danas. Srednjovjekovni kršćanski autori često su vidjeli i razumjeli magiju na jedan od dva načina, ili kao socijalno neprihvatljiv religijski oblik ili kao vrstu znanosti. Ako je pristup bio osuđujući, magijske su prakse promatrali kao svojevrsnu iskrivljenu inačicu religije, koja je često djelovala obrednim alatima religije, ali umjesto pokretanja "onih pravih" ciljeva religije, zadobivanja milosti božanstva, ciljala je na traženje pomoći od demonskih sila. Drugi način promatranja povezivao je magiju sa znanošću, često kao alternativu spram demonske intervencije okultne sile, snagama prirode, simpatijama svemira i tajnim porukama.

Sve se ovakve i slične definicije, jednako gledano tijekom povijesti prema stranim i prema hrvatskim znanstvenicima, svećenicima mnogih religija i magijskim praktičarima, mogu sažeti u jednu jednostavniju definiciju:

Magija je sustav vjerovanja i praksi čiji se učinci ne mogu empirijski potvrditi, a u kojima, za razliku od dominantne religije u kojoj duhovna moć dolazi izvana milošću nekog božanskog utjecaja, vjerovana moć promjene dolazi iznutra, od pojedinca ili kolektiva bez obzira na to je li riječ o vlastitoj energiji ili vanjskom izvoru kojem se praktičar priklanja te se nekim propisanim ili drugim postupkom vlastite volje, s posredujućim medijima ili bez njih, vjeruje da se može utjecati na planirani cilj vezan za sebe ili svoju živu i neživu okolinu.

Ovaj članak prvi je dio serijala "Povijest magije u Europi i Hrvatskoj" Denivera Vukelića koji je objavljen u okviru programa poticanja novinarske izvrsnosti Agencije za elektroničke medije.